

Felicité a *Un cor simple*

El moralisme pessimista, retratat en un personatge

Álvaro Martínez Majado

Felicité a *Un cor simple*.

El moralisme pessimista, retratat en un personatge.

Álvaro Martínez Majado <alvaro@alvaro-martinez.net>.

Assignatura: Literatura de Tradició Europea III.

Impartida pel professor Michael Pfeiffer.

Fotografia: Amparo Torres (circo de invierno ~)
<http://flickr.com/photos/circo_de_invierno/2298181666/>

Índex

Introducció

El personatge e Felicité és la pedra angular del conte *Un cor simple*, un dels tres contes de Gustave Flaubert compendiats en el volum *Trois Contes*, que per mitjà de tres narracions formen una regressió temporal, en què el primer d'ells se situa a la França moderna; el segon, a l'edat mitjana; i el tercer, als temps d'Hèrodies. Tenint en compte que *Un cor simple* és el primer d'aquests tres relats i que Flaubert va conrear el realisme, sembla clar que el que s'hi narra reflecteix d'una manera o una altra la realitat de la França moderna –o com a mínim que aquesta és la voluntat del seu autor–.

El realisme

Flaubert es considera una figura referent, quan no el màxim exponent, del realisme, particularment a França, si bé la seva obra es llegeix arreu. A les seves obres, doncs, hi ha la voluntat de deixar testimoni de la realitat, ja sigui d'una realitat històrica o bé de la realitat coetània. En aquest context, és comprensible que es doni molta importància al llenguatge (que crea, denota i es refereix a realitats), situacions de la vida quotidiana, etc. S'incorporen a les obres literàries els parlars propis de les diferents classes socials i es retraten escenes amb tanta cura que es presenten en la ment del lector gairebé com si es tractés d'una fotografia.

Seria un error però considerar que Flaubert pretén introduir l'objectivitat en les seves obres literàries. Ho explica així Aguirre Romero: «La realitat no li importa, ni li importa la seva explicació científica o sociològica. El que importava realment a Flaubert era assolir un *discurs* (el poètic) que integrés tots els altres *discursos* (els socials). La seva lluita no va pretendre mai aconseguir un discurs *objectiu*, sinó un discurs *autònom*.»[1] Diu Aguirre Romero que a Flaubert no li importava la realitat i

1*Palabras y vacío. Lenguaje y tópico en la obra de Gustave Flaubert.* Joaquín Mª Aguirre Romero. Revista Espéculo de estudis literários, vol. 4.

no és que vulgui amb això negar l'essència del realisme, o qüestionar l'adscripció de l'escriptor a aquest corrent literari, sinó que explicita que el realisme de Flaubert no és una mena de simple «transcodificació» de la realitat en literatura (en cas que això fos possible); no és tampoc només l'esglaó anterior que donarà pas al naturalisme i com a proto-naturalisme l'hem de considerar; sinó que és, com diu literalment, la cerca del «discurs autònom».

En qualsevol cas sí que s'observa en «Un cor simple» l'habilitat descriptiva que tant molestava al també escriptor Paul Valéry («No és una finalitat digne de l'art emprar-lo en descripcions d'objectes coneguts i visibles»[2], protestava) i alguns crítics literaris coetanis.

I és que les descripcions que s'hi poden trobar arriben a informar dels detalls més insospitats: «Al primer pis hi havia l'habitació de “la senyora”, molt grossa, coberta d'un paper amb flors pàl·lides, i contenia el retrat d'“el senyor” vestit amb una afecció antiquada». És una cosa molt típicament realista: no n'hi ha prou amb descriure l'habitació, el lector no la visualitza amb processió suficient fins que no s'explica quina vestimenta portava “el senyor” al retrat. Deixant de banda que aquestes informacions no solen ser innocents, no hi ha dubte que les queixes de Valéry han estat desestimades per la història de la literatura.

És clar que les descripcions no es limiten, com en el cas citat, als objectes de la realitat. En una missiva a una amistat a propòsit del procés de creació i redacció seva novel·la *L'educació sentimental*, Flaubert ho deixa clar: «Vull representar un estat psicològic, veritable per a mi, encara no descrit.»[3] Les aspiracions del realisme (i, d'una manera especial, la ploma de Flaubert) s'endinsen també en la psique de determinades persones per tal de fer-ne una mena de fotografia. I en relació amb la

---

1997.

2Citació recollida a *Prólogo*. Miguel Salabert. En *La educación sentimental 1*. Gustave Flauvert. Alianza Editorial. 1981. Pág. 13.

3Citació recollida a *Prólogo*. Miguel Salabert. En *La educación sentimental 1*. Gustave Flauvert. Alianza Editorial. 1981. Pág. 9.

psique, en una altra carta sentencia quelcom fonamental per tractar *Un cor simple*: «Vull fer la història moral dels homes de la meva generació»[4].

Un relat moralista

Efectivament, *Un cor simple* està situat en temps més o menys coetanis a l'autor i es tracta d'un relat moralista.

Felicité és un personatge que ho dóna tot i no rep res. Felicité és un personatge que estima successivament diferents persones, algunes amorosament, d'altres perquè les ha d'atendre, d'altres perquè hi conviu, i mai és estimada. Felicité rep en primera persona les conseqüències de la misèria humana. Es fa més que evident que l'elecció del nom del personatge no només no és casual, sinó que té una important càrrega irònica.

Flaubert posa de manifest com la misèria humana xoca una vegada i una altra contra la candidesa i la innocència de Felicité. I no ho fa perquè pensi que posant algú cara a cara amb el seu comportament s'adonarà d'allò que causa i el canviarà cap a millor. No fa això perquè no creu que sigui possible tal canvi. Només te la voluntat de deixar-ne constància, i prou. En paraules d'Emilia Pardo Bazán: «[Flaubert mostrava] antipatia cap a allò actual, i [tenia] el propòsit de satiritzar-ho, no per corregir-ho, donat que no és Flaubert un moralista optimista, i considera irremeiables la necessitat, misèria i ridiculesa humanes; i en comprovar-les s'hi recrea amb gaudi acerb. El moralista optimista, quan fustiga, pretén esmenar; Flaubert, no.»[5]

Potser l'extracte on es veu amb més claredat aquesta voluntat moralista de Flaubert de posar cara a cara el lector amb la misèria humana és el següent:

4Citació recollida a *Prólogo*. Miguel Salabert. En *La educación sentimental 1*. Gustave Flauvert. Alianza Editorial. 1981. Pág. 10.

5*El lirismo en la poesía francesa*. Emilia Pardo Bazán. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes [Edición digital basada en la de Madrid, Editorial Pueyo]. 2002.

«El seu pare, manobre, s'havia matat en caure d'una bastida. Després va morir la seva mara, les seves germanes es van dispersar, la va recollir un granger i des de molt petita la va posar a guardar les vaques al camp. Tremolava sota els parracs, bevia de boca terrosa l'aigua dels estanys, la pegaven per no res, i finalment la van despatxar per un robatori de trenta sous que no havia comès. Va entrar en una altra granja, hi va fer de mossa de corral, i com que agradava als amos, els seus companys n'estaven gelosos». És el relat de la seva infància: es va socialitzar en la tragèdia, en la pobresa, en l'explotació, en la violència (podríem dir-ne tortura i tot), en la mentida i en l'enveja. I malgrat tot això que li esperava, en nàixer la van batejar Felicité. Amb l'extracte queda clar que el seu procés de socialització és traumàtic i els primers aprenentatges no ho són menys; vegem ara quins son els esdeveniments clau que conformen la seva educació per comprendre millor el personatge.

L'educació de Felicité des de diferents punts de vista.

Poques coses ens poden donar una visió tan polièdrica i tan completa de les causes i explicacions de la manera de ser, del comportament, d'un personatge, com analitzar la seva educació. No només és interessant conèixer si hi ha hagut algun tipus d'educació reglada en Felicité, si ha assistit a l'escola o no; sinó també saber en quins moments de la seva vida i de quin mode ha entrat en contacte amb experiències que han conformat la seva formació des de diferents punts de vista. Cadascun d'aquests punts de vista endinsa al lector en un retrat de l'època, i presenta un motiu més que justifica l'afirmació que, evidentment, Felicité no és pas gaire feliç.

Educació acadèmica

> Per instruir els nens d'una manera agradable, [Monsieur Bourais] els va regalar una mena de geografia amb il·lustracions. Representaven diferents

> escenes del món, uns antropòfags cofats amb plomes, un simi que raptava una senyoreta, uns beduïns al desert, una balena que caçaven amb arpons, etc.
>
> Paul va fer l'explicació d'aquells gravats a Felicité. Aquella va ser tota la seva educació literària.

El narrador omniscient i pretesament objectiu[6] no ho pot dir més clar: tota l'educació literària de Felicité és aquesta explicació dels gravats. Com ja ha quedat palès, en la infància de Felicité no hi havia les condicions necessàries per poder gaudir d'educació acadèmica, per bàsica que fos, i aquest contacte amb els gravats és, si de cas, allò que més s'hi assembla. No hi ha cap dada al text que ens faci pensar en la seva assistència a les classes d'una educació reglada.

Hi ha una altra situació, però, en què també intervé Monsieur Bourais i en què Felicité juga un paper més actiu: si en el cas dels gravats aquest material cau en les seves mans i, aleshores, s'hi interessa; en aquest nou cas és ella que acudeix amb sed d'informacions a qui pot proporionar-les-hi. Víctor, un des dos fills de la mestressa de Felicité, marxa a les Amèriques i ella, amoïnada, demana a Bourais si sap si es pot tornar per terra «en cas de necessitat». Felicité és més activa ara, inquietud que, és clar, es justifica més per l'afecte que té a Víctor que no pas per una ànsia de coneixement en geografia, Amb tot, no ha perdut pas la seva innocència:

> Ell va agafar l'atlas, desprès va començar tot d'explicacions sobre longituds; feia un bell somriure de setciències davant l'atabalament de Felicité. Per fi, amb el llapis, va indicar en els retalls d'una taca oval un punt negre, imperceptible, afegint: «És aquí.» Ella es va inclinar sobre el mapa; aquella xarxa de línies de colors li cansava la vista, sense informar-la de res; i quan Bourais la va invitar a dir què l'estranyava, ella li va pregar que li ensenyès la casa on vivia Víctor.

6 Tot i que potser no és tal, almenys no al peu de la lletra: la crítica ha apuntat que el narrador empeny al lector cap a la simpatia amb Felicité

Educació religiosa

Quan a partir del Nadal Felicité ha de portar la filla de Madame Aubain al catecisme, entra en contacte amb la «història sagrada». A partir d'aquest contacte, «Felicité creia veure el paradís, el diluvi, la torre de Babel, ciutats en flames, pobles que es morien, ídols derrocats» i es mostra sorpresa i entristida pel fet que haguessin crucificat algú que «estimava els infants, donava menjar a les multituds, guaria els cecs», etc. Vist els seus interessos, es pot dir que Felicité és una devota mística: des d'aleshores va estimar-se més als anyells «per amor de l'Anyell» i també els coloms «a causa de l'Esperit Sant», però, en canvi, «pel que fa als dogmes, no hi entenia res, ni tant sols els va voler comprendre». Els conceptes que assimila Felicité son sens dubte els d'una teologia idealitzada.

Tot i que no hi ha elements suficients per assegurar que hi ha una identificació entre Jesucrist i Felicité, sí que hi ha un cert paral·lelisme entre les situacions que sorprenen a Felicité de la «història sagrada» i altres que ha patit ella en la seva pròpia vida: ho ha donat tot pels altres i no ha rebut una compensació justa. Felicité segueix sense ser feliç, a pesar del seu tracte complaent als qui estan per sobre d'ella, a pesar que va salvar la seva “senyora” de l'atac dels brous, a pesar d'haver aguantat estoicament les situacions més adverses a la seva infantesa.

L'atenció que para Felicité al catecisme quan acompanya la filla de madame Aubain al catecisme és tota l'educació més o menys sistemàtica que rep en aquest aspecte. Malgrat això, Felicité ja creia abans: al capítol I s'explica als lectors que es lleva «a trenc d'alba, per no faltar a missa» i que en ocasions «s'adormia davant la llar de foc, amb el rosari a la mà». En aquest cas doncs, la falta d'educació sistemàtica en la matèria no li ha impedit l'exercici de la fe.

Educació sexual

Malgrat la fe cristiana que com ha quedat explicitat que Felicité professa

des de la joventut (i que viu d'una determinada manera), sembla que no respon escandalitzada a la proposició sexual d'un jove que va viure a l'edat de 18 anys. I és que el primer contacte (i l'únic relatat) que Felicité té amb el sexe és extraordinariament abrupte. Té lloc «una tarda del més d'agost» a l'«aplec de Colleville» i ocórrer així:

> Un jove d'aparença benestant i que fumava una pipa (...) la va convidar a sidra, a cafè, a coca, li va comprar un mocador i, pensant-se que ella li endevinaria les intencions, es va oferir a acompanyar-la. A la vora d'un camp de civada, la va tirar a terra brutalment. Ella va tenir por i es va posar a cridar. Ell es va allunyar.

En cas del sexe cal dir que no obstant l'innocència present en aquest fragment (en el sentit que Felicité no se n'adona de les intencions del seu pretendent, malgrat les diverses senyals que aquest li envia) la protagonista no estava tan mancada d'informació com en un principi podria semblar. El narrador aclareix que «no era innocent a la manera de les senyoretes» (l'afany per explicitar «a la manera de les senyoretes» posa al lector sobre la pista que, d'altres maneres, sí que ho era). I no era innocent perquè «els animals l'havien instruïda».

Evidentment aquest no és l'exemple d'educació sexual desitjable en tant que la complexitat de les relacions humanes les fa diferents a qualsevol cosa que Felicité hagi pogut suposar mitjançant aquest tipus d'observacions. I, a més, el seu comportament en aquest cas demostra poca pràctica en el joc amorós. Però van proveir una informació suficient a la protagonista com per no poder-la considerar innocent en aquest aspecte. La «resistència», explica el narrador, es devia a «la raó i l'instint de l'honor».

No es relata cap més contacte sexual en la narració, de forma que es pot concloure que a aquest únic contacte, Felicité s'hi enfornta amb una relativa informació, i la guia intuïtiva de «la raó» i l'«honor», que la condueixen a actuar d'una determinada manera. Més problemàtica serà , potser, la seva educació afectiva.

Educació afectiva

En una carta que Flaubert envia a Roger des Genettes, fa un resum en poques línies del conte *Un cor simple* i en aquest context indica la problemàtica dels contactes afectius que aborden Felicité i que, per tant, configuren la seva educació afectiva:

> Estima de manera successiva un home, els nens de la seva mestressa, un nebot, un vell que cuida, i després el seu lloro.[7]

El noi que apareix en aquesta citació és aquell mateix amb el qual havia tingut l'abrupte contacte amb el sexe. Això de banda, de la relació afectiva que va acompanyar-los en surt ben escarmentada: Felicité confon covardia amb tendresa i el covard l'abandona per casar-se amb una dona vella, la qual cosa li assegurava no haver de fer el servei militar.

Pel que fa als fills de madame Aubain l'efuisió que Felicité demostra envers la mainada és tal que motiva la intervenció de la mare:

> Paul i Virginie, l'un de set anys i l'altre de només quatre, li semblaven formats d'una matèria preciosa; se'ls pujava a l'esquena com un cavall, i madame Aubain li va prohibir fer-los petons a cada minut, cosa que la va mortificar. No obstant, se sentia feliç. La dolçor de l'ambient li havia fos la tristesa.

A més que en aquest cas Madame Aubain sembla ser un obstacle per a l'expressió d'aquesta efusió de què parlàvem, Felicité sembla no estar completament satisfeta amb cap de les relacions afectives que inicia o bé diferents raons l'obliguen a deixar aquestes relacions (la filla de la mestressa es fa gran i ja no la pot tutejar, el seu nebot mor, etc). La prova és que, com es palesa en la citació de Flaubert, va iniciant-ne de noves de manera successiva.

També va agafar efecte al seu nebot un cop va retrobar la seva germana. La seva estima, la materialitzava en regals i en força de treball,

7Citació recollida a *Objective Narrative, Irony and Sympathy in Flaubert*'s '*Un Coeur Simple*'. MPhil Rebecca Steltner. GRIN Verlag. 2007.

però fer diferents motius, entre ells de nou madame Aubain com a obstacle (però no únicament això), hi havia també problemes en aquesta relació afectiva:

> Felicité els va agafar afecte. Els va comprar una manta, camises, un fotgó; evidentment, l'explotaven. Aquesta feblesa molestava madame Aubain, a qui d'altra banda no agradaven les familiaritats del nebot –perquè tutejava al seu fill.

Aquestes successives relacions afectives satisfan Felicité, com a molt, només a mitges. Per la seva vida passa també un vell a qui atén i que l'omple fins que es topa amb un lloro.

El lloro, anomenat Lulú, va ser un regal personal de la baronessa Larsonnière a madame Aubain el dia del trasllat de domincili de la primera per qüestions de feina del marit, «com a record i testimoni del seu respecte».

L'afecte que Falicité va acabar demostrant per ell té el seu germen al fet que l'animal venia de les Amèriques i allò li recordava Víctor. Això arriba fins a tal punt que, tal com el narrador presenta la bèstia, gairebé sempre que l'ocell sigui un amant o un fill de Felicité; l'ambigua relació d'afecte que s'estableix entre els dos és sorprenent però intensa. A mesura que es va quedant sorda, les repetitives paraules del lloro esdevenen l'única cosa que Felicité pot sentir.

Finalment, Felicité ha de suportar la mort de la seva mestressa, la qual cosa l'aïlla pràcticament de l'esfera social en què estava immersa, i el lloro acaba morint. A propòsit d'això, en la missiva abans ressenyada, Flaubert explica: «quan mor el lloro, el fa dissecar i mentre mor ella al seu torn, confon el lloro amb l'Esperit Sant. Això no és de cap manera irònic com se suposa, al contrari, és molt seriós i molt trist.»

Molt probablement, malgrat les paraules del propi autor, sí que hi hagi una intenció irònica en aquesta escena en concret o, si més no, part de la crítica apunta que el lloro té aquí una funció desdramatitzadora, un

contrapunt d'humor a la dramàtica escena.

La importància del lloro rau sobretot en el fet que és una projecció de la pròpia Felicité. I si abans dèiem que Felicité és la pedra angular del conte, hem de dir ara que el lloro és també una peça clau: amb la introducció en paral·lel d'aquests dos personatges, l'autor introdueix el llenguatge i les seves limitacions com un dels punts principals del conte.

El personatge principal, que gairebé no parla directament –sense la mediació del narrador– està en desigualtat de condicions per la seva manca de lèxic, per les seves dificultats lingüístiques, en les seves relacions socials, i això és causa de la pèrdua de control fins i tot de les situacions en què ella com a protagonista podria tenir, potencialment, capacitat d'influència. Identificada amb el lloro Lulú, Felicité està condemnada a un discurs irreflexivament repetitiu, poc elaborat, de lèxic pobre amb el no té més remei que romandre anclada «als motlles heretats de dependència quant a la feminitat, dependència social i dependència religiosa»[8]. Prova d'això és que la ineficàcia lingüística que s'associa a una ineficàcia en el pensament simbòlic queda demostrada a la narració per la subordinació que pareix a aquelles persones més hàbils pel que fa la manipulació del llenguatge.

El gènere femení a través de Felicité

El motlle del model de feminitat heretat que Felicité es veu abocat a continuar es reflecteix en la novel·la d'una forma un tant velada. La raó és que la seva mestressa també és una dona, per la qual cosa queda molt més contrastada, molt més visible, la relació de poder amagada en una relació laboral entre madame Aubain i ella que no pas la relació que hi pugui haver entre personatges estereotipats que revelin relacions de gènere asimètriques.

8Citació de Rachel Killick recollida a *A Gustave Flaubert Encyclopedia*. Laurence M. Porter. Greenwood Publishing Group. 2001.

De fet, en l'episodi en què Felicité es troba amb un pretendent, malgrat la innocència, ella porta en certa mesura la veu cantant (obviant el fet que és l'home qui tria a qui pretén i qui realitza tots els passos que creu escaients, relegant la dona a una posició de passivitat), en el sentit que és capaç d'oposar-se a allò que creu contrari a la seva «raó» i el seu «honor».

No obstant això, sí que hi ha alguns detalls que permeten veure el model de feminitat que Felicité ha heretat i, com que no té capacitat per trencar per la seva pròpia condició individual, perpetuarà. És el model de feminitat particular que s'espera d'una criada:

> Era estalviadora, menjava amb lentitud, recollia amb el dit, de sobre la taula, les molles del seu pa –un pa de dotze lliures, cuit expressament per a ella, i que durava vint dies. (...)
>
> [Era] sempre silenciosa, amb la cintura dreta i els gestos mesurats, semblava una dona de fusta, que funcionés de manera automàtica.

La Felicité treballadora

Irremeiablement, per les qüestions ja comentades, Felicité romandrà submisa a qualsevol persona que faci servir el llenguatge amb més traça que ella i amb vistes a la dominació i el control. Per exemple, madame Aubain.

És per això que amb prou facilitat, Felicité es pot convertir en una persona laboralment dependent d'una mestressa que només té la seva força de treball per oferir. I al mateix text s'insinua que la ven en condicions massa desfavorables per ella, s'explicita que fa un complet repertori de funcions per només cent francs l'any:

> Per només cent francs l'any, cuinava i s'encarregava de la casa, cosia, rentava, planxava, sabia embridar un cavall, péixer l'aviram, batre la mantega, i va restar fidel a la seva mestressa.

No només és que es vegi abocada a vendre la seva força de treball massa barata, és que fins i tot ha de palesar que està disposada a sotmetre's:

> La noia no sabia gran cosa [de cuina], però semblava tenir tan bona voluntat i tan poques exigències que madame Aubian va acabar cedint.

Això és una conseqüència de les condicions particulars de Felicité ja comentades, però també de les condicions socio-econòmiques imperants que Flaubert aprofita per retratar.

Conclusions

Floubert situa al centre del seu conte *Un cor simple* a un personatge que ha de conduir al lector a través d'un retrat del seu temps, en el que la diversitat social es fa explícita en base a la problemàtica d'una criada amb un passat difícil i un present en què li falta afecte, perquè les relacions afectives que té, i que la van educant, són incompletes per diverses raons.

L'educació que ha rebut no ha estat l'adequada. Els esdeveniments que va viure d'infant tampoc no li permetien la dedicació necessària. En qualsevol cas, presenta una incapacitat per exercir el pensament simbòlic, que de vegades es confon amb la innocència i, d'altres vegades, s'hi barreja i que, en definitiva, la situen en condicions d'inferioritat pel que fa al conjunt de relacions humanes en general.

El paral·lelisme que al final del conte es presenta entre les seves aptituds en aquests sentit i les d'un lloro amb el qual ha establert una curiosa relació d'afecte mutu no només aporta riquesa estètica sinó que fa una tasca esclaridora que presenta al lector gràficament la tendència a la repetició i a la simplicitat lèxica i discursiva d'ambdós personatges.

Bibliografia consultada

The Order of Speech in Flaubert's Trois Contes. Ann L. Murphy. *The French Review, Vol. 65*, No. 3 (Feb., 1992), pp. 402-414.

Palabras y vacío. Lenguaje y tópico en la obra de Gustave Flaubert. Joaquín Mª Aguirre Romero. Revista Espéculo de estudis literários, vol. 4. 1997.

Objective Narrative, Irony and Sympathy in Flaubert's 'Un Coeur Simple'. MPhil Rebecca Steltner. GRIN Verlag. 2007.

El lirismo en la poesía francesa. Emilia Pardo Bazán. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes [Edición digital basada en la de Madrid, Editorial Pueyo]. 2002.

A Gustave Flaubert Encyclopedia. Laurence M. Porter. Greenwood Publishing Group. 2001.

Prólogo. Miguel Salabert. En *La educación sentimental 1*. Gustave Flauvert. Alianza Editorial. 1981.